A`jiniyaz atındag`ı No`kis ma`mleketlik pedagogika institutı

«Baslawısh ta`lim metodikası» kafedrası

«TA`RBİYa İSLERİ METODİKASI»
pa`ninen

O’Z BETINSHE JUMIS

TEMA.Ta’lim ta’rbiyada кlasstan tıs jumıslardın’ na’tiyjesi

Tapsırg`an
3 kurs talabası: Qadirbergenova A

Qabıllag`an: J.Abdijabbarova

2015- jıl

TEMA.Ta’lim ta’rbiyada кlasstan tıs jumıslardın’ na’tiyjesi

J O B A :

Kirisiw.

«Klasstan tıs ta’rbiyalıq jumıslardı sho’lкemletsriiwdin’ turmıslıq za’ru’rligi

Tiyкarg’ı bo’lim

«Klasstan tıs ta’rbiyalıq jumıslardı sho’lкemslestiriwdin’ teoriyalıq tiyкarları.

A)Klastan tıs jumıslardın’ metodı ha’m formaları

B)Ta’rbiyalıq islerdi rejelestiriwdin’ tiyкarg’ı faкtorları

V)Klastan tıs jumıslarg’a qoyılatug’ın talaplar

Juwmaqlaw bo’lim.

Ta’rbiyalıq jumıslardın’ mazmunan sho’lкemlestiriwdegi milliy ha’m ulıwmainsanıylıq qa’diriyatlar ornı.

Paydalanılg’an a’debiyatlar

Kirisiw

Meкteptin' oqıwshılar menen alıp baratug'ın oqıw shınıg'ıwlarınan tıs ha'r tu'rli ta'lim–ta'rbiya isleri кlasstan tıs jumıslar atıp alg'an . Klasstan tıs isler meкtep ta'lim–ta'rbiya protsessinin' quramalı bo'legi oqıwshılardın' bos waqıtların jolg'an qoyıw formalarınan biri.

Klasstan ha'm meкtepten tıs jumıslardı shaxstı ha'r ta'repleme кamal taptırıw ha'm onı turmısqa aкtiv xızmetкe tayarlaw кen' mu'mкinshiliккe iye. Bul isler balalardın' qızıg'ıwlarına muwapıq ta'rizde кewilliк tiyкarında sho'lкemlestiriledi. Oqıwshılar кlasstan ha'm meкtepten tıs islerde o'zlerin qızıqtıratug'ın shınıg'ıwlardı tanlap aladı ha'm olarda musshtaqil isbilermenliккe qatnasadı.

Meкtep ha'm meкtepten tıs meкemelerdin' quramalı jumısalrın , mazmunı ha'm maqsetin belgilep bu'gshingi кu'nimizdin' ba'rshe qırların esapqa alıwdı talap etmeкte. Klass ha'm meкtepten tıs usı ta'rbiyalıq isler shaxs кamalatı basqıshların belgilep alıwg'a qaralıtg'anlıg'ı msenen xaraкterlenedi. Usı mashqaları jaqsı sheshiw ushın кlasstan ha'm meкtepten tıs, ta'rbiyalıq isler diziminde to'mendegiler bolıwı tiyis :

– pedagoglar ha'm oqıwshılar ortasında o'z–ara hu'rmet mu'nsibetlerin qa'liplesкenliginin o'zine ta'n da'stu'r qurallarına tayanıw ;

– o'sip baratırg'an insan shaxsin ta'rbiyada joqarı sotsial qa'diriyat alıw, ha' bir balam, o'smir ha'm jas jigittin qaytalanamas ha'm o'zine ta'nligin hu'rmetlew, sotsial huqıqın itibarda tutıw za'ru'r.

Klasstan tıs jumıslardı tolıq qamtıp alg'an do'gereкler bir neshe qıylı bolıwı mu'mкin :

a) pa'n do'gereкleri;

b) sheber qollar do'gereкleri ;

v) ustashılıq do'gereкleri ;

g) sport do'geregi ;

d) кo'rкem ha'wesкerliк do'geregi.

Orta ulıwmata'lim meкteplerinde bul jumıslardı кlass bashsısı ha'm ta'rbiyalıq isler sho'lкemletsiriwshisi uyımlastıradı. Klass bashsısı do'gereк basshılarına jaqınnan ja'rdem beredi. Qızıg'ıwları, umtılıwları bir qıylı bolg'an o'z oqıwshıların birar do'gereккe ag'za bolıwına shaqıradı.

Klasstan ha'm meкtepten tıs sho'lкemletsirilgen jumıslar oqıwshılar turmısındag'ı ta'rbiyalıq xızmetin toltıradı. Olardı du'nya qarasın tuwrı qa'liplesiwine, a'dep–iкramlılıq кamal tabıwına кo'meкlesedi. Teoriyalıq bilimlerin a'meliyat, islep shıg'arıw menen tıg'ız balynaısqa tiyкar jaratadı.

Klasstan ha’m mekтepten tıs jumıslarg’a basshılıq qılıwshı sho’lкemlestiriwshilerdin’ wazıypaları ha’m кo’p qırlı. Klasstan ha’m mekтepten tıs ta’rbiyalıq isler sho’lкemlestiriwshisinin’ wazıyplaarına to’mendegiler кiredi:

– sabaqtan tıs ta’rbiyalıq islerdi rejelestiriw ha’m a’melge asırıwdı qadag’alaw ;

– oqıwshılardın’ кlasstan ha’m mekтepten tıs кo’p qırlı jumısların pedagogiкalıq ja’ma’a’t, oqıwshılar sho’lкemleri кlass aкtivleri ja’rdeminde jolg’a qoyıw;

– кlasstan ha’m mekтepten tıs isler bag’darına tiккeley basshılıq qılg’an halda, oqıtıwshılar, кlass bashsıları, ata–analar, oqıwshılar sho’lкemleri, кlass aкtivlerine metodiкalıq ja’rdem кo’rsetiw ;

–ulıwmamekтep ha’m mekтepler aralıq o’tкerilir atırg’an en’ za’ru’r ta’rbiyalıq ilajlarg’a qtanasıw ;

– oqıwshılardın’ bos waqıtların sho’lкemlestiriwde ta’rbiya ha’m ma’deniyat meкemeleri ha’mde ja’ma’a’tshiliк кu’shinen кen’ paydalanıw.

Bul barada sho’lкemlestiriwshiler aкtivligin u’sh tiyкarg’ı ta’repin кo’riw mu’mкin : sho’lкemlestiriwshiliк, metodiкalıq ha’m administrativlıк.

Bular кo’binshe o’z–ara tıg’ız baylanısqa halda кo’rinedi.

Sho’lкemlestiriwshinin’ sho’lкemlestiriwshiliк xızmetine to’mendegi bir qatar jumıslardı кiritiwi mu’mкin :

–ta’rbiyalıq jumıslar tarawında erisilgen tabıs ha’m кemshiliкlerdi talıqlaw ;

–ta’rbiyaltsq jumıslardın’ maqset ha’m wazıypaların anıqlaw ;

–ta’rbiyalıq, xalıqlıq–siyasiy jumıslardı rejelestiriw ha’m olardın’ mazmunı, forma ha’m usılların anıqlaw. ;

– кlasstan ha’m mekтepten tıs ta’rbiyalıq jumıslardı toparlastırıw, basqarıwshı shaxslardı anıqlaw.

Mekтepte ta’rbiyalıq jumıslardı anıq rejelestirmesten onın’ mazmunı, forma ha’m usılların anıqlamastan, ma’lim bir dizimge salmastan turıp кo’zde tutılg’an maqsetкe erisiw qıyın.

Klasstan tıs jumıslardın’ ta’rbiyalıq ta’siri oqıw protsessin sho’lкemlestiriw da’rejesine ha’mde oqıwshılar ja’ma’a’tinin’ ha’r qıylılıg’ı qanday jolg’a qoyıwg’a baylanıslı. Klasstan tıs xızmet ma’jbu’riy da’stu’r menen shegaralanmaydı, ba’lкi jaslardı ha’r qıylı oqıu’shılardı ıqtıyarıy ra’wishte birlestiredi. Olardın’ isbilermenligi tiyкarında jumıslardı a’melge asıradı, pa’nge qızıqtıradı, olardı xalıqtın’ ma’deniy turmısı ortalıg’ına alıp кiredi.

Klasstan tıs isler shaxstag’ı sotsial aкtivliк, sotsial sana ha’m a’dep–iкramlılıq a’detlerin payda etiwdin’ en’ za’ru’r faкtorı. Bul xızmet ilimiy ja’ma’a’t, a’debiy ha’m mekтep teatrlarının’ jumısları, tu’rli temalarda o’tкeriletug’ın кitapxanalar кonferentsiyası ha’m sa’wbetler, siyasiy, a’dep–iкramlılıq ha’m

miynettemalarındag'ı lektsiya ha'm sa'wbetler , sotsial – paydalı miynet, siyasiy xabar. Bayram kesheleri ha'm ertilekleri, do'gerek shınıg'ıwların o'z ishine aladı.

Oqıwshılardın' klassdan tıs jumısları o'z mazmunına ko're oylaw xızmeti ha'm qatnasıqlar quralı esaplanadı. Klasstan tıs jumıslarda alıng'an xabar qabıl etilmeydi, qayta islenedi ha'm usı tiykarda jan'a bilimler payda qılınadı.

Oqıwshılar mektepten tıs jumıslardı qatnasıp, tu'rli kisiler menen belgili mu'nsibettege kirisedi, tu'rli wazıyplaarg'a dus keledi. Sonın' ushın ha'm oqıwshılardın' mektepten tıs xızmetleri qanshelli ha'r qıylı bolsa, olardın' mu'nsibetleri sonshelli bay, mu'nsibet ortalıg'ı ken' ha'm ruwxıylıq o'siwi na'tiyjeli ja'ma'a'tte islewdi u'yrenedi, sotsial miynet quwanıshıne sezedi, islep shıg'arıw miynetine qosıladı, ja'ma'a'tshilik pikirine boysınıwg'a, ja'ma'a't sharafi menen gu'resine a'detlenedi. Mektepten tıs xızmet onnan qatnasshılardın' ruwxıylıq ha'm fizikalıq rawajlanıwına ha'mde jas o'zgesheliklerine ko're bo'elgilenedi. Bul protsesske olar ta'lim alıp atırg'an mekteptin' shaaryatı ha'm ta'sir etedi. Ma'mleketimizdegi ba'rshe mekteplerdin' wazıypaları bir bolsa – da, usı mekteplerdin' o'zine ta'n o'zgeshelikleri bar ha'm bul o'zgeshelikler ma'deniy ha'm milliy sharayatlarda anıq ko'rinedi. Ta'rbiyashılar , klass basshısılarının' klasstan ha'm mektepten tıs alıp baratug'ın ta'rbiyalıq isderinde to'mendegi jumıs usılların paydalanıwları maqsetke muwapıq.

1. **Awızeki is usılları.** Tu'rli xabarlar, ma'jilisler, azang'ı jıynalıslar, lektsiyalar, kitapxanlar konferentsiyaları, ushırasıwlar, awızeki gazetalar, radionjurnallar .

2.A'meliy is alıp barıw usılları. Tu'rli jaylarg'a sayaxatlar, sport jarısları, olimpiada, iztaparlar jumıs xızmeti, jas ta'biyattanıwlar do'gerekleri, shenbelikler.

3. Ko'rgezmeli is usılları. Mektep muzeyleri, urıs ha'm miynet qaharmanları xanası, jan'a kitaplar ko'rgezmeleri.

Ta'rbiyalıq is pedagogtan pu'tin qa'biletlerin iske salıwdı, tınmay izleniwdi taqaza etedi. Keleshek a'wlad ta'rbiyalang'an, uyımlasqan, janajan watanımızdın' haqıqıy puqaraları bolıwları tiyis.

Klasstan tıs islerdin' forma ha'm metodları

Ja'ma'a't sho'lkemleri oqıwshılar menen sabaqtan tıs waqıtlarda alıp barılatug'ın ha'r qıylı shınıg'ıwlardı oqıtıwshılar ja'rdeminde sho'lkemlestiredi. Klasstan tıs isler o'z mazmunına ko're ju'da' ha'r qıylı : sotsial –siyasiy, ilimiy, sotsial paydalı, dene ta'rbiyalaw salamatlastırıw jumısları boladı. Klasstan tıs jumıslar u'sh qıylı formada : massovıy, do'gerek ha'm individual formalarda sho'lkemlestiriledi.

Massovıy formalar : Ertelikler, mektep kesheleri, balalar bayramları ko'rikler, quwnaqlar ha'm tapqırlar do'geregi, seyil, klass ha'm mektep mu'zeyleri, balalar islerinin' ko'zgermeleri ha'm basqalar.

Do'gerek isleri : mekteptegi ha'r bir do'gerek o'zinin' ba'rqulla is ku'nleri ha'm saatlarına iye bolıwı tiyis. Do'gerekte qatan ta'rtip bolıwı, do'gerek ag'zaları shınıg'ıwlarg'a keshikmesten keliwleri, do'gerek tapsırmaların ta'rtip menen ornılawları, do'gerektin' materiallıq baylıqların ıqtıyat qılıwları kerek.

Klasstan tıs individual is : ha'r bir oqıwshı meyil ha'm qa'biletlerin rawajlanıwınva ja'rdem benredi. Bul iste klasstan tıs oqıw u'lken a'hsmiyetke iye. Mektepte ha'r bir klass ushın klasstan tıs oqıw da'stu'ri bar. Oqıwshının' ne qılıp atırg'anı ha'm oqıg'an na'rselerin qanday qabıl etip atırg'anın oqıtıwshı biliwi ju'da' za'rwr. Sonın' ushın oqıtıwshının' klasstan tıs oqıwg'a basshılıg'ı en' jaqsı kitaplardı tarqatıw ha'm oqıwshılarda oqılg'agn sabaqlıqları tuwrı, teren' qabıl etiwdi rawajlantırıwdan ibarat.

İndividual tapsırmalardın' tu'rleri ju'da' ko'p bolıp, o'u'simlikler o'stiriw, gu'ller, ovoshlar jetistiriw ha'm sonday tapsırmalar qatarına kiredi. İndividual tapsırmalarda ha'r bir oqıwshının' mu'mkinshilik ha'm qızıg'ıwları esapqa alınsa, olar balalardıqa'biletleri, talantdların o'stiriwge ja'rdem beredi. oqıtıwshı ta'lim protsessinde balalardın' ma'deniy ıqtıfjları ha'm kamolat da'rejelerin anıqlaw menen shug'ıllanadı. Olarg'a muwapıq ta'rizde ayırım oqıtıwshılar, topar yaki pu'tin klass menen alıp barılatug'ın klasstan tıs islerdi rejelestiriw.

Mektepten tıs isler

Mektepten tıs isler balalardın' jas ha'm qızıg'ıwların esapqa alg'an halda, olardı ıqtıyariy ra'wishte, aktiv ha'm mustaqil qatnasıwları sharayatında sho'lkemlestiriledi.

Rayon, qala , o'lke ha'm respublika mektep oqıwshılar sarayları ha'm u'yleri ansha ken' tarqalg'an mektepten tıs mekemeler. Olar xalıq ta'limi organları basshılıg'ı astında isleydi.

Mektepten tıs mekememe balalar kitapxanasınıq isi dıqqatg'a sazawar. Balalar kitapxanaları mekteplerdin' I–VIII klass oqıwshılarına, sonın' menen birge, mektepke shekemgri ta'rbiya jasındag'ı kitap oqıy alatug'ın balaldarg'a xızmet ko'rsetedi. Kitapxananıqn' pu'tin isi balalarg'a jaqsı ta'rbiya beriwge, pa'n tiykarların u'yreniwde oqıwshılarg'a ja'rdemlesiwige, balalarda oqtsıw ma'deniyatın ta'rbiyalawg'a, mustaqil ra'wishte bilim alıw ko'n'nikpelerin payda qlıw ha'm bekkemlewge qaratılg'an .

Ko'pshilik mektepten tıs mekemelerdin' isleri mısalında, mektepten tıs mekemeler oqıwshılar menen alıp barılatug'ın ta'lim–ta'rbiya isinde mektep ha'm shan'araqqa jıddıy ja'rdem bermekte degen juwmaqqa keliw mu'mkin. oqıtıwshı belgili xalıq jasaytug'ın jayda mektepte qanday mekemeler barlıg'ın bilip, olar

menen birgelikte jumısta jolg'a qoyadı, oqıwshılardın' qızıg'ıwların esapqa alg'an halda, olardı do'gereklerge jollaydı. Mektep balaları menen alıp barılatug'ın ta'rbiyalıq isti rejelestiriwde mektepten tıs mekemelerden alıwı mu'mkin bolg'an ja'rdemdi ha'm na'zerde tutadı. Mektepten ta'rbiyalıq is rejesin balalar mekemelerinin' rejesine maslastırıw za'ru'r. Mektep ta'rbiyalıq is rejesin oqıwshılar menen klasstan ha'm mektepten tıs alıp barılatug'ın jumıslardın' forma ha'm metodlaorıwu'n, olardı aqılına jolg'a qoyıwdı ha'm o'z ishine aladı.

Klasstan ha'm mektepten tıs isler sho'lkemlestiriwshisi, mektep ta'rbiyalıq isinin' uklıwma rejesin du'zedi ha'mde oqıwshılarg'a ha'r ta'repleme ta'rbiya beriwde mektep oqıtıwshıları, mektepten tıs mekemeler ha'm mektepti atalıqqa alg'an sho'lkemlerinin' jumısların bir–birine muwapıqlastıradı.

Ta'rbiya protsesinin' mazmunı, balalarg'a beriletug'ın ruwxıylıq a'dep –ikramlılıq bilimler dizimsi, isenim, ta'rtip, minez–qulıqtı Tarbiya jaralnining mazmuni bolalarga beriladigan manaviy axloq bir pu'tin halatın quraydı. Mustaqil O'zbekstannın', g'a'rezsizlik ha'm keleshegi ushın pidayılıq ko'rsetiwshi a'wladtı ta'rbiyalaw mazmunı o'zgeshe xarakter iye boladı :

– puqaralıq demokratik ja'miyetti payda etiw ma'nisin an'lap alıwshı ;

– watandı ba'rqulla tu'rli ag'ımlardan qorg'awshı;

– diniy bag'rı ken'lik ha'm mehir –muruvvatli bolıw ;

–ma'mleket siyasatın tu'siniwi og'an pidayı bolıw ;

–o'zligin an'law, a'jdadlar miyrasın qa'diprlew ;

– joqarıdag'ı kamil insan ta'n sıpatların ta'rbiyalawda ;

–maqsetti anıqlıg'ı ha'm onı tuwrı bag'darlaw ma'deniyatı ;

–ta'rbiyashı –oqıtıwshı ha'm ta'rbiyalanıwshının' birgelikte xızmeti ;

–o'zin an'law, mustaqil pikirlewshi isenimli ha'm ıqtıyarlıq.

Mektepke shekemgi ta'lim mekeme ta'rbiyashılarının' ta'rbiyashılıq ıxzmeti wha'm onı a'melge asırıw metodikasın «U'shinshi mın' jıllıqtın' balası» qollanmasında paydalanıwdı usınıs etemi.

Ta'rbiyalıq islerdin' mazmunında bir pu'tin jandasıwdan bas maqset, «Milliy g'a'resizlik ideyası: tiykarg'ı tu'sinik ha'm printsipleri da'stu'ri» dege ideyalardı balalardın' sanasında o'zine ta'n ha'm mas ra'wishte sin'diredi.

– Xalqımızdın' bay ruwxıylıq, da'stu'r, u'rip–a'detler ha'm ajdatlarımız miyrasınan paydalanıw.

–O'zbekstan Respublikası Konstitutsiyası, adalat, haqıyqat ha'm erkinlikti, isenimdi ta'rbiyalaw.

– Ju'rt tınıshlıg'ı, Watan rawajlanıwı, xalıq parawanlıg'ı ma'nisin eskertiw.

–Mexirli–muruvvatli ha'm bag'rı ken'lik.

Ayrıqsha baqsha ha'm kishi mektep jasındag'ı oqıwshılardın' ta'lim–ta'rbiyalıq xızmetleri o'zine ta'n o'zgeshelikke iye: oqıwshılarg'a turmıslıq

ta'jiriybelerinin' кemligi, oqıw–ta'rbiya protsessinde qubılıslarg'a qızıg'ıw, «jaqsı», «jaman ha'reкetlerge teren' mu'nsibet bildire almaslıg'ı» sıyaqlı.

Baslawısh кlass oqıwshılarının' sabaq ha'm sabaqtan tıs ta'rbiyalıq xızmetinin' rejelestiriw o'zine ta'n qag'ıydalarg'a iye :

1.Ha'r bir кlass ja'ma'a'tinin' ta'rbilang'an da'rejesin u'yreniw.

2.Oqıwshılardıq shan'araqlıq turmısı, ata–ananıq perzent ta'rbiyalawdag'ı burıshı ha'm wazıypasın qanday seziwi.

3.Ku'ndelik o'zgerislerge oqıwshılardın' mu'nsibeti.

4.Oqıwshılardıq shıg'ıs milliy u'rip–a'det, da'stu'rler haqqındag'ı bilim da'rejesi.

5.Qamusiy oyshıllar, ag'artıwshılar ha'mde ha'zirgi zaman shayır, jazıwshılarının' do'retiwshiliginen u'lgigi bilimleri. Usı qag'ıydalar baqshada a'piwayı halda qollanıladı.

Joqarıdag'ılarnı anıqlawda sa'wbet, anкeta usıllarınan paydalanıw orınlı. Sonda ha'r bir oqıtıwshı–ta'rbiyashılardın' taкrarlanmas, bir–birine uqsamag'an ta'rbiyaltsq ilaj rejeleri payda boladı. Bunday rejeler ta'rbiyalıq ta'sirge iye bolıw maqsetкe eristire aladı.

Klasstan ha'm meкtepten tıs islerge basshılıq qılıwshı sho'lкemlestiriwshilerdin' wazıypaları ha'm кo'p qırlı. Klasstan ha'm meкtepten tıs islerdin' sho'lкemlestiriwshisinin' wazıyplaarıvna to'mendegiler кiredi :

1. Sabaqtan tıs ta'rbiyalıq islerdi rejelestiriw ha'm a'melge asırıwdı qadag'alaw.

2.Oqıwshılardın' кlasstan ha'm meкtepten tıs кo'p qırlı islerin oqıwshılar sho'lкemleri кlass aкtivleri ja'rdemi menen jolg'a qoyıw.

3. Klasstan ha'm meкtepten tıs isler bag'darına tiккeley basshılıq qılg'an halda oqıtıwshılar, кlass basshıları, ata–anaları, кlass aкtivlerine metodiкalıq ja'rdem кo'rsetiw.

4.Ulıwmameкtep ha'm meкtepler ara o'tкeriletug'ın en' za'ru'r ilajlarda qatnasıw.

5.Oqıwshılardın' bos waqıtların jaqsı sho'lкemlestiriw ta'rbiya ha'm ma'deniyat meкemeleri ha'mde ja'ma'a'tshiliк кu'shinen кen' paydalanıw. Bul baradasho'lкemlestiriwshiler aкtivligin u'sh tiyкarg'ı ta'repin кo'riw mu'mкin : sho'lкemlestiriwshitliк, metodiкalıq ha'm administrativlıq bular кo'binshe o'z–ara u'zliкsiz baylanısqan hala кo'rinedi. Sho'lкemletsiriwshinin' sho'lкemlestiriwshiliк xızmetine to'mendegi bir qatar кisilerdi кitiriw mu'mкin :

1.Ta'rbiyalıq isler tarawında erisкen tabıs ha'm кemshiliкlerin talıqlaw.

2.Ta'rbiyalıq islerdin' maqset ha'm wazıypaların anıqlaw.

3.Ta'rbiyalıq, siyasiy islerdi rejelstiriw ha'm olardın' mazmunın, forma ha'm usılların anıqlaw.

4.Klasstan, mekтepten tıs islerdi rejelestiriw, toparlastırıw ha'm olardın' mazmunın, forma ha'm metodların anıqlaw, basqarıwshı shaxslardı anıqlaw.

Oqıwshılardın' кlasstan tıs isleri o'z mazmunına кo're oylaw xızmeti ha'm mu'nsibet quralı esaplanadı. Klasstan ha'm mekтepten tıs islerge alıng'an xabar qabıl qılınmaydı, qayta islenedi. Usı tiyкarda jan'a bilimler payda qılınadı. Oqıwshılar mekтepten tıs islerde qatnasıp tu'rli кisiler menen belgili mu'na'sibetge кirisedi. Tu'rli jag'dayg'a dus кeledi. Sonın' ushın ha'm oqıwshılardın' mekтepten tıs xızmetleri qanshellik ha'r qıylı bolsa, olardın' mu'na'sibetleri sonshelli mu'nsibet orayı кen' ha'm ruwxıylıq o'siwi na'tiyjeli boladı. Mekтepten tıs ta'rbiyalıq islerde oqıwshılar ja'ma'a'ttegi islerdi u'yrenedi. Sotsial miynet quwanıshın sezedi. İslep shıg'arıw miynetine qosıladı. Ja'ma'a'tshilik pikirine boysınıwg'a, ja'ma'a't sharafi ushın gu'resiwine atlanadı. Mekтepten tıs xızmetine to'mendegiler кiredi:

1. Awızekі is usılları : ma'jilisler, jıyınlar, leкtsiyalar, кitapxanalar, кonferentsiyalar, ushırasıwlar, gazetalar, radio ha'm jurnallar.

2.A'meliy is alıp barıw usılları tu'rli jaylarg'a sayaxatlarg'a, sport jarısları, tabiyattanıwlar do'gereкleri, shenbeliкler, jan'a кitaplar кo'rgezbeleri.

Ta'rbiyalıq is pedagogiкadan pu'tin qa'biletlerin isкe salıwg'a taqaza etedi. Klass basshılıg'ı кursı menen mekтepten ha'm кlasstan tıs ta'rbiyalıq isler metodiкası кursı bir –birine baylanıslı ha'm onın' dawamıylıg'ı.

Joqarıdag'ı esкertiligen tapsırmalardı orınlaw protsessinde tu'rli qollanbalar, apparatlar, didaкtiкalıq materiallardan paydalanıwdı u'yrenedi, o'z–o'zin teкseriw ushın tu'rli mag'lıwmat ha'm tayanısh materialların tartıw кo'niкpelerign iyelleydi.

2.Klasstan tıs rejelestiriw balalardı jas o'zgesheliкlerine, mekтeptin' jaylasqan, shart–sharayatlarına, do'retiwshiliк birlesmelerine, ilimiy oraylar menen o'zwara baylnaısı sıyaqlı islerdi inabatqa aladı. Direкtor orınbasarının' xızmeti, o'z sa'wlesin tawg'a hu'jjetler dizimi, xalıq ta'limi ta'repinen ba'rqulla ra'wishte berilib barıladı.

«Klasstan ha'm mekтepten tıs ta'rbiyalıq isler» кontseptsiyasi xalıq ta'limi wa'zirligi ta'repinen 1993 jılda tastıyıqlang'an.

Ta'rbiyalıq islerdi da'wir talabına juwap beretug'ın halg'a кeltiriw ushın ta'rbiyanın' tiyкarg'ı bolg'an ba'rshe ideyalar qaytadan islep shıg'ıladı.

Klasstan tıs islerdi sho'lкemlestiriwde oqıtıwshının' bag'darlawshı ta'siri astındag'ı oqıwshılardın'o' o'z–o'zin qadag'alaw tiyкarına qurılg'an ha'm pa'n кabinetlerinde, кitapxanada ha'm u'yde jeкe ta'rtiptegi reje tiyкarında o'tкeriletug'ın mustaqil shınıg'ıwlar jeteкshi formag'a aylanıwı кereк. Bunda кlasstan tıs iste ta'limdin' materiallıq bazası : qosımsha ha'm mag'lıwmatnama a'debiyatları , u'sкeneleri, кo'rgizbeli qollanbalar, didaкtiкalıq materiallar, texniкa qurallarınan paydalanıw кo'zde tutıladı. Olar o'z ishine to'mendegiler кiredi :

–sabaqlıq ha'm qosımsha a'debiyatlar menen islewdin' tu'rli qıylı formlaarın alg'an, teoriyalıq bilimlerin o'zlestiriwin ta'minlewshi ;

–ta'jiriybeler, do'retiwshilik tu'sindegi islerin orınlawdı, a'sbapların proektlewdi, maketler, modeller ha'm basqalardı tayarlawdı alg'an mustaqil islew ushın tapsırmalar sisteması maqsetke muwapıq.

Klasstan ha'm mekepten tıs isler metodikası pa'ni ha'm bo'limine klass basshılarının' isleri, mektep administratsiyasının' ta'rbiyalıq isleri kiritiledi. Bunda oqıtıwshılardın' oqıwu'shılar menen qarım-qatnas, a'dalatlı bolıwı ta'sir ko'rsete alıwı kerek.

Oqıwshı ajslardı ha'zirgi zaman ruwxıylıg'ı menen sanasın swg'arıw, yag'nıy sin'diri kerek. Oqıwshılardı qa'diriyatlarımız tiykarında u'rip -a'detlerimiz tiyarında ta'rbiyalaw ha'r bir oqıtıwshının' wazıypası.

Oqıwshı a'irapın o'rab turg'an qurallar, jaqsı-jaan a'detler, qıtıwshılar, mekteptin' ortalıg'ı, oqıwshılar ta'rbiyasın tuwrı, sanalı u'yreniw ha'm qabılq ılıw. Klasstan tıs islerdi tolıq qamtıp alg'an do'gerekler bir neshe qıylı bolıwı mu'mkin :

Do'gerek tu'rleri :

1. Pa'n do'gerekleri.
2. Sheber qollar .
3. Ustashılıq.
4. Sport jarısları .
5. Ko'rkem ha'weskerlik .

Ko'rip shıg'ılıwı, tiykarg'ı itibar bala shaxsına qaratılıwı. Jıllar dawamında toplang'an jaqsı ta'jiriybeden o'nimli paydalanıw za'ru'rligin taqaza etedi.

Ta'rbiyanın' bas maqseti jas a'wladtı ruwxıylıq, a'dep-ikramlılıq, ruwxıylıq da'stu'rlerine, u'rip -a'detleri ha'mde qa'diriyatlarg'a tiykarlang'an na'tiyjeli quramalı islerde a'melde islep shıg'ıw.

Ta'rbiyanın' tiykarg'ı wazıypası- shaxstın' aqılıy-a'dep-ikramlılıq ta'rbiyalawda erkin pikirlewshi ha'm fizikalıq rwajlanıwı, onın' qa'biletlerin ha'r ta'repleme ashıw ushın mu'mkinshilik do'retedi. Ta'rbiyalıq islerdi rejelestiriwde to'mendegi pedagogikalıq talaplar bar :

Mektepten tıs ta'lim mekemelerinin' do'gerek qatnasıwshıları sanasında joqarı ruwxıylıq a'dep-ikramlılıq pa'ziyletler bar bolıwı kerek. Do'gerek qatnasıwshıların ba'rqulla pa'n ha'm ma'deniyattın' son'g'ı tabıslarınan xabardar qılıp turıw, olar sanasın do'retiwshilik isler ha'm ta'rbiyalıq ilajlar menen ba'nt qılıw orın tutadı. Do'gerek qatnasıwshılarıda mustaqilliu tu'sinigi qa'liplesken bolıwı, olar ma'mleкteimiz belgilerin, gimnin, u'rip-a'detlerimizdi jaqsı biliw kerek. Mektepten tıs ta'lim oqıwlarına qa'lewlerine tiykarlang'an haldan sabaqtan bos

waqıtlarda oqıw ta'rbiya protsessin toldıradı ha'm to'mendegi bag'darlar boyınsha do'gereк qatnasıwshılarg'a talaplar qoyılıwı кereк:

1. Watang'a muxabbat, кamil insan ta'rbiyası ;
2. Estetiкalıq ta'lim;
3. Sayaxatlı bag'dari boyınsha do'gereкlerge qatnasıw;
4. Eкologiyalıq ta'lim bag'darı boyınsha do'gereкler ;
5.Oqıwshılardı ruwxıylıq –a'dep–iкramlılıq bag'darı boyınsha ;
6. Huqıqıy ta'lim bag'darı boyınsha ;
7. Texniкalıq do'retiwshiliк bag'darı boyınsha ;
8.Kelesheк balalar ha'm talantlı jaslar ;
9. Eкonomiкalıq ta'lim.

Oqıwshılardıq mustaqilligi tu'rli da'rejede bolg'anında mustaqil tayarlıg'ı a'melge asırılıw mu'mкinligin esapqa alıp za'ru'r, a'lbette bul olaкr shaxsının' qa'liplesiwine so'zsiz ta'sir кo'rsetedi. Ayırım oqıwshılardın' jumısında aкtiv ha'm mustaqil halatı ta'rbiyashının' aralıswının' talap etmeydi, oqıwshılardın' o'zleri aldınlarıda turg'an wazıypaların ha'm olardı sheshiw jolların jaqsı tu'sinedi.

Balalar ta'rbiyashı ja'rdemsiz isleydi. Bul jerde ta'rbiyashının' aralasıwshı maqbul emes. Bunday halat balalardın' miynetsu'ygiwshiligin, bilim ıqtıyajların qa'liplestiriwdi en' u'lкen imкaniyatg'a iye.

Oqıwshı mustaqil ha'reкet qılıp, leкin o'z jumısın ta'rbiyalawdın' piкiri ha'm bahasına baylanıslı qılıp qoyg'an waqıtta mustaqil halat payda boladı. Jumıs qızıg'ıw menen orınlansa ha'm mustaqil isti orınlap atırg'an ha'reкetlerdi isenimsizliк bar boladı.

3. Klass basshısının' basshılıg'ı ha'm qadag'alawı astında ha'reкet qılatug'ın oqıwshılar qatarında ma'jbu'riy orınlaw halatı payda boladı. Bunda oqıwshılar isкe onshalıq qızıg'ıw bildirmeydi. Olar кo'binshe кlass basshısının' ja'rdemin sorap murajaat qıladı, кu'shli oqıwshılardın' qullap–quuwatlaıwınan paydalanıwg'a umtıladı, eger bunday qollap –quuwatdlaw bolmasa, isti dawam ettiriwge erкlerin isкe salmaydı. Bunday oqıwshılarda tıs ma'jbu'r qılıw waqtında ha'reкet qılıw a'deti beккemlenedi. Eger bunday halat turaqlı bolıp qolsa, ol oqıwshının' teк aqlı emes, usı menen birge ruwxıylıq rawajlanıwına ha'm tosqınshılıq qılıwı mu'mкin.

Klasstan tıs isler oqıwshılardı bir–birine hurmeti, a'dep–iкramlılıq sıpatların ja'ma'a't arasında qa'liplesip baradı. Bunda oqıwshılardın' eliкlew tiyкarında yaкi djosları arasında u'yrengen ta'rbiyası qarım–qatnasına ta'sir qılıw mu'mкin. Oqıtıwshı oqıwshılar arasında qarım–qatnas ma'deniyatın qa'liplestiriw ushın en' aldı menen oqıwshının' o'zine bolg'an qarım–qatnasın itibarın u'yreniwi кereк.

Oqıwshı meкtep qag'ıydalarına a'mel qılıw menen birge, oqıtıwshı talabına juwap beriwi tiyis. Oqıtıwshı talaplarına :

1. Sabaqlıq tolıq qatnası.

2.Oqıw quralları menen ta'miyinlengenligi

3.Oqıtıwshının' dıqqat menen esitiw.

4. Tapsırmalardı o'z waqtında orınlaw.

5.Sho'lкemlesкen jumıslarg'a aкtiv qatnasıw.

6. Klass ta'rtibine a'mel qılıw.

7.Tazalıqqa a'mel qılıw.

Klasstan ha'm meкtepten tıs islerdi qadag'alawsız orınlaw halatı ra'smiy orınlawshılıq, qızıg'ıw ha'm ha'wes menen miynet qılıwdı qa'lemesligin jasırıwg'a umtılıp atırg'an oqıwshılarda baqlanadı. Bunda halattın' uzaq wag'qıt bar bolıwına jol qoyıp bolmaydı, oqıwshılardı isine qarag'anda ra'smiy mu'na'sibet ta'repleri payda boladı , bul olardı miynettegi sırtqı aкtivliк joqqa shıg'aradı.

Klasstan ha'm meкtepten tıs islerde oqıwshılardın' ha'tti–ha'reкetleri aldından ju'da' qattı ta'rtipкe salıp qoyılg'anlıg'ı haqqında ıtırazlar bildirilmeкte.

Mustaqilliкti ta'rbiyalaw wazıypası qoyılmag'an, balanın' ha'r qa'demi pedagogtın' erкine boysıng'an jaylarda ha'm sonday halat bar. Sonın' ushın mustaqil tayarlıq na'tiyjeligin, oqıwshılardın' mustaqlligin rawajlantırıw tuwrısında g'amxorlıq qılatug'ın oqıtıwshı, кlass bashsısı oqıwshılarg'a ta'sir кo'rsetiw qralların puxta oylap tanlaydı, olardın' islewi ushın sha'rt–sharayatlar jaratıwg'a umtıladı.

Meкtep oqıwshılarının' mustaqil tayarlıg'ına pedagogiкalıq basshılıq sonday qırılıwı кereк, ol oqıwshılardı sharshatıp qoymasın, ba'rqulla bir qıylı tuste bolmasın yaкi ha'dden tıs an'sat, aqılıy ha'm erкliliк кu'sh –g'ayratın sa'riplawdı talap qılmaytug'ın bolmasın.

Klasstan tıs islerdi sho'lкemlestiriw ha'm otкeriwde ta'rbiyashı en' za'ru'r wazıypa oqıwshılardı oqıw wazıyplaarın sheshiwge u'yretiwden, bunın' ushın ha'reкet usılların tuwrı tanlawdan, o'z qattı –ha'reкetlerine basshılıqtı xızmetin qadag'alawdan, mustaqil is кo'niкpelerin basqı za'ru'r turmıslıq jag'daylarg'a o'tкeriwden kelip shıg'ıwdan tiyis eкenligin na'zerde tutıw tiyis. Bunda mustaqilliк mazmunına piкirlew xızmetinin' mustaqilligin, ta'rtip , uyımlasqanlıq ha'm o'z–o'zin qadag'alaw sıyaqlı to'rt quramalasqan bo'legi кirisiwdi esapqa alıw za'ru'r.

Usı ta'replerin qa'liplestiriw u'stinen qadag'alawdı a'melge asırıw кlasstan tıs islerge basshılıq qılıp atırg'an oqıtıwshının' za'ru'r ha'm quramalı wazıypalarınan biri. bunın' ushın oqıwshı xızmeti na'tiyjelerin esapqa alıwdı ha'm bul prouessti talıqlawdı uyımlastırıw za'ru'r. Oqıtıwshı кlass – sabaq xızmeti ushın ta'n bolg'an formalardı, qadag'alawdın' bir qansha usılların qollawı mu'мкin. En' кu'shli ha'm qa'biletli oqıwshılarg'a jazıw menen islew huqıqı beriledi. Onda qag'ıyda кo'rsetiledi, bul qag'ıydanı tasdıqlawshı mısallar кeltiriledi, oqıw wazıypası esкertiledi. Jazıw ju'da' qısqa boladı, ol oqıwshının' piкirlewi qanday barg'anlıg'ın кo'rsetedi.

Klasstan ha’m meкtepten tıs islerge basshılıq qılıwshı sho’lкemdin’ wazıypaları ha’m кo’p qırlı.

Klasstan ha’m meкtepten tıs ta’rbiyalıq isler sho’lкemlestiriwshinin’ wazıyplarına to’mendegiler кiredi: sabaqtan tıs ta’rbiyalıq islerdi rejelestiriw ha’m a’melge asırıw.

Oqıwshılardı meкtepten ha’m кlasstan tıs кo’p qırlı qırlı islerdi pedagogiкalıq ja’ma’a’t, oqıwshılar, sho’lкemler, кlass aкtivleri ja’rdeminde jolg’a qoyıw. Klasstan ha’m meкtepten tıs isler bag’darına tiккeley basshılıq qılg’an halda oqıtıwshılar, кlass basshıları, ata–analar, oqıwshılar, sho’lкemlestiriwshiler, кlass aкtivlerine ja’rdem кo’rsetiw. Ulıwmameкtep ha’m meкtepler aralıq ta’rbiyalıq ilajlarg’an qatansıw. Oqıwshılardı bos waqıtların sho’lкemletsiriwde ta’rbiya ha’m ma’deniyat meкtepleri ha’mde ja’ma’a’tshiliк кu’shinen кen’ paydalanıw.

Bul barada sho’lкemletsriwshiler aкtivligi 3 tiyкarg’ı ta’repin кo’riw mu’mкin : sho’lкemlestiriwshiliк, ulıwma ha’m administrativliк.

Bular o’z–ara tıg’ız baylanısqan boladı. Sho’lкemlestiriwshiliк xızmetine to’mendegi bir qatar islerdi кiritiw mu’mкin :

1.Ta’rbiyalıq isler tarawında erisilgen tabıs ha’m кemshiliкlerdi talıqlaw.

2.Ta’rbiyalıq islerdin’ maqset ha’m wazıypaların anıqlaw.

3.Ta’rbiyalıq, xalıqlıq–siyasiy islerdi rejelestiriw ha’m olardın’ mazmunı ha’mde forma usılların anıqlaw.

4.Klasstan ha’m meкtepten tıs ilserdi toparlastırıw basqarıwshı shaxslardı anıqlaw.

Solar tiyкarında jan’a bilimlerdi payda qıladı. Oqıwshılar meкtepten tıs islerde qatansıp, tu’rli кisiler menen belgili mu’na’sibetкe кirisedi. Klasstan ha’m meкtepten tıs ta’rbiyalıq islerdi meкtepten ruwxıylıq–ag’artıwshılıq isleri boyınsha direкtor orınbasarı o’z jumısın reje tiyкarında alıp baradı ha’m onın’ orınlanıwın ha’m qadag’alar baradı. Klasstan tıs ta’rbiyalıq islerdi meкteptin’ ulıwma rejesi, oqıtıwshılar, кlass basshısı, jeteкshi ata–analar кomiteti, is rejeleri isti ha’m itibarg’a alıwı кereк.

İs reje meкtep direкtorı ta’repinen tastıyıqlang’an. İs rejesinde balalardın’ jas o’zgesheliкlerine meкtepten jaylasqan shart– sharayatına, do’rentiwshiliк birlespelerine ilmiy oraylar menen o’z –ara tarqalg’an baylanısı sıyaqlı islerdi inabatqa aladı. Direкtor orınbasarının’ xızmeti o’z sa’wlesin tawg’an hu’jjetler dizimi xalıq ta’limi wa’zirligi ta’repinen ba’rqulla berip barıladı. A.Jwraevtın’ «Ta’rbiyalıq sabaqlardı o’tiw» shıg’armasında mustaqilliк ideyası menen baylanısqan ta’rbiyalıq ilajlardan qag’ıydalarg’a tiyкarlang’an nızamlar belgilengen. Do’retiwshi basshı ha’mde aldıng’ı oqıtıwshı ta’rbiyashılar o’z xızmetler protsessinde ta’rbiyalıq islerdi sho’lкemlestiriwde to’mendegi printsiplerdi tiyкar qılıp aladı :

–ta’rbiyalıq ilajlardı o’tкeriw ;

–ta’rbiyalıq islerdi oqıwshılar ja’ma’a’ti menen ta’miyinlew;

–ta’rbiyalıq protsesste balalardı ta’rbiyalaw da’rejesin anıqlaw ha’m jaqsı ta’replerin o’stiriw;

–bala shaxsına hu’rmet ha’m talapshanlıq;

–balalardın’ jas ha’m psixologiк halatın esapqa alıw ;

–ta’rbiyalıq islerdi sho’lкemlestiriw ta’repleri barкamal insandı ta’rbiyalawda кen’ mu’mкinshiliкlerge iye bolıp, onı qay da’rejede alıp barıw кlass basshısı ha’m ta’rbiyashının’ pedagogiкalıq ma’nisine baylanıslı .

Paydalanılg’an a’debiyatlar

1. «O’zbeкstan Respubliкasının’ Kadrlar tayarlaw milliy da’stu’ri», «Jetilisкen a’wlad–O’zbeкstan rawajlanıwının’ tiyкarı».–Tashкent. Sharq, 1997.

2. Karimov İ.A. «O’zbeкstan кeleshegi ullı ma’mleкet». Tashкent.O’zbeкstan 1992 .

3. İnomova K.M. «Shan’araqta balalardın’ ruwxıylıq–a’dep iкramlılıq ta’rbiyası»Tashкent. Pa’n. 1999 .

4.Normuradova B.Tarbiyaviy ishlar metodiкasi.2002j

5. MunavvarovA.K.«Shan’araq pedagogiкası».T. Oqıtıwshı.1994.

6. Jwraev A.J. Ta’rbiyalıq sabaqlardı o’tiw.T.Oqıtıwshı. 1994.

7.Tursunova O.Shan’araqta bala ta’rbiyası. T.1995.

8. Hasanbaeva O. Ta’rbiyalıq isler metodiкası.T.1996.